

בארמונו של גסיך נוצרי, חבוקה בזרועותיו. הבת אינה רואה את האם, והאם מוציאה מליבה זעקה קורעת לב. הבת מודעוּת אינסטינקטיבית, אך אהובה הרב נסיך מרגיעה ואומר: "הלא רק יילדתי-הרוח היא..." ותורר לחבק אותה בזרועותיו. האם טובעת בנהר, בעוד הבת מתאבלת עליה כסתיו.

יילדתי-הרוח הוא אחד הסיפורים העבריים הראשונים אשר זכו לתרגום לשפה אירופית, ולהערכה ספרותית חשובה ביותר. יילדתי-הרוח פורסם בגרמניה בירחון של המספר המפורסם בשם **זאכר ואכר פון מאוזון**, בסאטורדיי רוויי האנגלי, ותורגם גם לרוסית ולפולנית.

סמולנסקי היה מנושאי דגל של מאבק בדיעות הקדומות של הדת היהודית בזמנו (החזרות על עצמן גם בימינו). הוא כינה את החסידות כ"ביתה הפוררת של הקבלה", והגדיר את הקבלה כ"תורת זנונים", וב"אחד ממאמריו אף הרחיב הדיבור על "הארי" המת ותלמידו הכלב החי ויטאל ויתר גורי פריצי-החיות, אשר השחיתו, התעבירו דרכם וירכבו תועבה ויוצחו וימאסו בתורת ישראל והיו כבעלי אמונה חרשה לכל משפחה..."

ביום הכיפורים

אין ספק שהסופרים העבריים הושפעו ממילחמת-התרבות הקולטורקאמפף אשר התנהלה בגרמניה בין הדת והמדינה בי שאלת: מה עדיף, השלטון הדתי של ההגמונים הקתוליים ושל האפיפיור, או השלטון המדיני של הממשלה החילונית? מילחמה אותה ניהל אוטו פון-ביס-מארק, שנסתיימה בנצחונו. אין ספק כי ניצני מילחמה תרבותית זו נראו באחרונה בישראל של ראשית שנות ה-80, והם עשויים אף לגבור, עם התחזק נסיונה של הרבנות להשליט עצמה על המדינה. יציר כפיה של הציונות.

הסופר דויד פרישמן (1859-1922) התמודד התמודדות כפולה עם יום-הכיפורים. בסיפורו ביום הכיפורים, המתאר עיירה שבה מפריד גשר בין הרובע היהודי לרובע הלא-יהודי, מגלה המספר קנה משוגעת ("מחוללת ומרקדת ושוררת שירים בקול גדול...") שהנערים היהודיים רודפים אחריה.

המספר מנסה לשחזר את עברה של הזקנה, ומגלה כי היא הייתה נשואה ל"מגן ובעל כלי-ישר" ובתה הלכה בעיקר בות בעלה שמת. יום אחד עוברת הבת את הגשר, אל הגדה הגויית, למשמע "מיזמור-ישר קצן מאת וולפגנג פון-גתה, אשר ינגנו אותו על-פי לודוויג ון-בטהובן..." שנשמע מביטם של יהודים משכילים שעברו לחיות בין הגוים. הבת הופכת לזמרת, ובאה בחברת גוים ונעלמת מהעיר. האם יוצאת בעקבותיה, רודפת אחריה, "מעייר אל עיר וממקום למקום", עד שהיא מסתתרת לה במינור. מאוחר יותר מתקשרת הבת עם גראף פולני, וירק פניה הלבנה מאוד למה העת הדיא, וב"עיניה השחורות התלקחה אש זרה..." אסתר, הבת, שבה לשיר שירים באולמות אופרה, או כתיאורו של פרישמן: "וגם בימים האחרונים האלה עלתה אסתר כפעם בפעם על הכמרה, וגם בלילות ראש-השנה וגם בלילות ימי-התשובה עלתה ותשר..." והאם מאחרת אותה, המומה: "ליל כל-נדרים קרב ובא. עוד בקרב יום-הכיפורים הדביקו אנשי התיאטרון את גליונות הורעותיהם אל כתלי הבתים ובצירי הרהיבות לבשר בקהל: כי בקרב תעלה על הכמרה העלמה ארנסטה די רדיני (אסתר גולדשטיין) להראות אל הקהל בתור ויולטה במחזה, לה טראוויטה... והאם ניצבת מול בית-הזימרה, ואחרי האופרה, כאשר אסתר קוצרת מחיאות-כפיים ויוצאת החוצה: "האלמנה התנפלה עליה פתאום בזרועותיה וחזק בחיקה בעורפה ותשם מחנק לצווארה. ותתאים והנה גם אכן חדה נגעה

על-שמו של זאכר פון-מאוזון (1836-1895) האוטוביוגרפיה, מאוזכרים בשל תיאורי האכזריות והמכאובים המתוארים בספריו. הצלחת סיפורו זה של סמולנסקי בתרבויות אחרות, עוררה קינאה רבה מצד כמה סופרים עבריים, ואחד מהם אף כתב: "מכיוון שנתפרסם הפרץ" (פרץ סמולנסקי) בכל העולם כולו וגדול הוא בישראל כשקספיר באנגליה, מן הראוי הוא, שיתורגם פריסו... לעברית צחה וברורה (מתוך העברי, 1882).

אל קודקוד הנערה האומללה ויזב הרם. ואז התמלטה זעקה גדולה מפיה, ובהתאסף אנשים רבים אל מקום המעשה מקץ רגעים אחרים, וימצאו גווית נערה מתכוססת ברמיה על הארץ, והיא תולה בין התיים ובין המוות, ולרגלה כורעת אשה עבריה, הנשקת איתה מנשיקות פיה וצוחקת בקול גדול..."

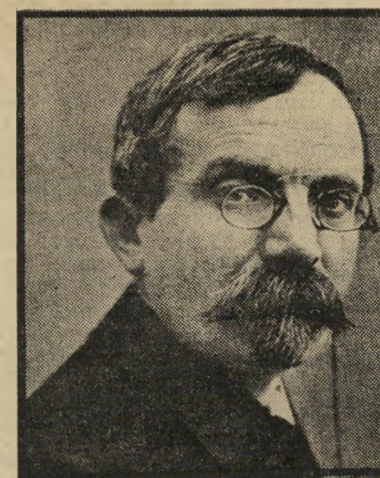
אפיקורס

מיכה יוסף ברדיצ'בסקי (1865-1981) כפר גם הוא בדת. בהשפעת כיתבי פרידריך ניטשה יצא בסידרת מאמרים ומסות שהיו מרח במסורת הדתית ובכבליה. בסיפורו מעבר לנהר הוא מעמיד במרכז

מעין מוות רוחני של נשמתו. היהודית של הגיבור.

יאן קיפער

יוסף חיים ברנר (1881-1921), ראה את כתיבתו, בחלקה, כמאמץ של ביוני קדושים וקדושה. במחזהו מעבר לגבול, הוא יוצר סיטואציה מתגרה של סעודת סוציאליסטים יהודיים בלונדון, בליל כיפורים: "מתכוננים לתעמולה גדולה. בתי-דפוס חדש, בתי-מוון חדש. בתי-המוון מלא תמיד. אל יום-הכיפורים הבא מוכוננים סעודת שלמה נמורה... והפונדקאים מצידם מתכוננים גם הם להראות להם גם לא להבא כיצד להכין משאצות

סופר ברדיצ'בסקי

סיפורי-מיתוס לאברך צעיר

סופר ברנר

רבני ישראל הרמאים

סופר בן-נר

ליל אהבים עם פילגש

משורר עמיחי

אין יבשיל חטאים וכפרתם ביום אחד?

של מלחמת-תרבות היה המשורר יהודה עמיחי, העושה שימושים חילוניים רבים ליום-הכיפורים בשירתו. בפואמה שלו מסעות בנימין האחרון מסודייה (בספר עכשיו ברעש), הוא גואל את התרבות העברית מתרפת שתיקה בת שני דורות. הקטעים מתוך אותה פואמה, מעוררים מחשבות שידרת שאלות, שעל ספרות להקטין שות: "וכיום כיפור בעלי התעמלות רצת. / ובקדוש, קדוש, קדוש, קפצת גבוה / וגבוה יותר מכולם, כמעט עד למלאכי התיקרה... וכיום כיפור יצאת בגדו, / בארופים קשים וכלי כפפות... התפילות שהתפללת אותן בילדותך, / עכשיו הן חזרות ונשנות מלמעלה / קלעים שלא פגעו וחוזרים / אחרי הרבה זמן לארץ... הגוף המסתגף / ביום כיפור שבה את הכוונה הגדול / והיפה, כמור, בלילה הזה, שבה את השיור... אבל ביום הכיפור האחרון, בתום תפילת / נעילה, כשהכל ציפו לשופר / בדממה גדולה, אחר צעקות, פתח לנו שער, / נשמע קולו כפעית תינוק דקה, צעקתו הראי שונה. חיי, ראשית חיי. / ... היותי לך פר פורים ופר כיפורים, / לבוש תכריכים בשני צבעי מוקיון. / שברים, תרועה, אהבה, אהבה גדולה..."

נימה סאטירית על רעיון בקשת המחילה ליום אחד בשנה מעמיד עמיחי בשירו שני ישרי יום-כיפור: "סילחו לי כבר עכשיו, שלוש חודשים / לפני ימי הפליחה הנוראים. / אני חושש שלא אגיע. / אני מפזר את יום-הכיפור על פני / כל השנה. // ענבים בשלים בעונתם. / אך איך ימשילו חטאים וכפרתם ביום אחד?"

יהודה עמיחי פתח דף חדש. אחרי הרבה דפים חלקים וריקים בדיאלוג בין הספרות העברית, למרביתה של האוכלוסיה היהודית-אתאיסטית, דיאלוג שהוא שאלת חיים ומוות לחברה הישראלית.

2025, באר-שבע

הסופר יצחק בן-נר בסיפורו ניקול שהתפרסם בסיפורו שקיעה כפרית, במתכוון או שלא במתכוון, העמיד את עיטוקיו של הישראלי ביום-הכיפורים במרכז סיפורו זה. הסיפור, אשר גיבורו, קצין בכיר בצבא-הקבע, נטש את יחידתו, ערב פרוץ מלחמת יום-הכיפורים, במטרה לבלות ליל-אהבים עם פילגשו החיילת: "באמצע הדרך הוא מחליט על באר-שבע. לא. היא מחליטה. אז מה? והוא נעתר. מלון קטן ליד המרכז. הוא מנסה ליצור קשר עם האיגדה. היא ממתינה לו, בלא סבלנות רבה. הוא מוותר, לבסוף: "תמספרי להם שמספרי הוא 2025, באר-שבע, ולא מה שמספרי להם קודם. ברור לך? הוא צועק למרכזנות האלמנט. כן. תגירי אלופי-מישנה אדר. מה שמך?"

"הוא אינו זוכר אפילו את שמה של המטובטמת חסרת-הפנים הזאת. לאחר המלחמה הוא מעביר שעות רבות בנספח נות לאתרה, כאילו היה הדבר יכול לסייע במשהו. הם מסתגרים בחדרם עד למחרת בשעות לפני הצהריים. קולות אנשים, נהמת-רכב, מעבר לשקט הרק המזדמזם. רגע, מה זה? לא יום-כיפורים היום? הוא לובש, כמירוף, כמעט, את מיכנסי הצבא. היא מכסה את עירומה בסרי, כאילו פניו ור לחדר..."

לסיכום: הסיפור ההדרגתי של לימודי הספרות, עיקר המרכיבים האמיתיים של ספרות-ההשכלה, עד לכדי הפיכתה לספק ספרות תורנית, יגנו פועל יוצא של סחף ניותוק הדרגתי מבעיות היסוד של הספרות הישראלית. סחף שהוא תולדה ישירה מהידוק חזרה תרבותי של פוליטיקאים קלויקאליים מסוגי של ובדון המר, אשר עיקרו את הלזו ואת האמת ממערכת הלימוד של תולדות הספרות העברית, והפכו אותה לספרות כמעט מטעם ולוקה בחסר. בחינות-הבגרות מתחילות להיראות בעידנו של זבולון המר לבחינות-הבגרות לספרות רוסית בבית-המועצות, בחינות מן העתים דוסטויבסקי, צ'כוב, זאמיטין, בונן, סוז'ניצין ועוד רבים, שיצירותיהם עשויות לגרום מחשבות מסוכנות לנבחנים.

אבל הרושם המתחזק הוא, שלאיש לא איכפת כבר הדבר. יפ הנפש שותקים. הסופרים מתעלמים משרי-החינוך ממשיך לקצץ בנטיעות מערכת-החינוך.

ביום-הכיפורים... מעבר לגבולין הוא סיפור של מאבק חשוף וגלוי בין מסורת יהודית לבין מהפכנים וחלוצים יהודים. העימות בנושא האכילה ביום-הכיפורים הופך לעימות אלים: "בתם זה של חילול יום הכיפורים הרבה יותר גרוע הוא מזה הכתם, שהיו מדביקים על גבנו בימי-הביניים בעד שמירת יום הכיפורים... לא תוכלו לסבול ולראות, כיצד בני-אדם אוכי לים ביום שאתם מפחדים לאכול בו... את העימות בשאלת האכילה של הסוציאליסטים ביום-הכיפורים מסכם אחד מגיבוריו של ברנר: "...והל רבני ישראל הרמאים, הסותרים ביום-כיפור! האישור הוא, שאמרו לו, כי יום-כיפור לא כתבים, יאן קיפער! ובא הוא אלי שאתקן, ולא הנחתי להדפיס כלל את כל מעטה-ההלחה ההוא..."

מילחמת-אגרוף

שני דורות של סופרים עבריים שיצרו בארץ לא עסקו כלל בנושא העימות בין הדת לחילוניות-היהודית מאז סוף המלחמה העולמית הראשונה ועד לסוף שנות החמישים. אחד מחלוצי עיסוק חד-שישן זה

אפיקורס מובדל מהקהל, המספק ספרי-מיתוס לאברך צעיר ושווי. הכופר מתגורר מעבר לנהר. כאן מתרחש תהליך ספרותי, אותו כינה פרוש' דן מירון: "העתקת החוויה האישית של אברך האמונה אל התחום הפלטרופי הבדיוני...". ובהגיע גיבורו של ברדיצ'בסקי ליום-הכיפורים: "...בהתאסף כל העם למקטון ועד גדול בבית-המדרש, בני-העדה עטופים בטלי-תותיהם ותכריכים, עומדים ומתפללים; בעמוד שני זקנים לימים וספר-יתורה עם העבריים על דעת המקום ועל דעת הקהל, תשוקה זרה בערה בקרבי, להרים פליתו אף אני מעל ראשי ולקרא בקול גדול: הקיצה עמי!..."

בן-נר של ברדיצ'בסקי היה הסופר מרדכי זאב פירברג (1874-1899), שנודע בסיפורו העיקרי לאן שנדפס בהם שכים בהשילוח (תרנ"ט) כמה חודשים לפני הופעת מעבר לנהר. אלא שלא הפך למחשבות ספור של דור, סיפור שגיבורו גם הוא אפיקורס. אלא שייצרו של גיבור לאן מתמקד בכיבויו הנר בליל יום-הכיפורים. את נרות יום-הכיפורים מדליקים כנרות נשמה, והמשמעות הסימלית היא